

UDK 94(497.4 Trbovlje)"1918/1936"

Prizadevanja občine Trbovlje za ustanovitev sreskega poglavarstva v Trbovljah

HEDVIKA ZDOVC

Občina Trbovlje se je po koncu prve svetovne vojne uvrščala k okrajnemu glavarstvu Celje ter sodnemu okraju Laško. Po reorganizaciji okrajnega glavarstva Celje je bilo 22. aprila 1922 za območje sodnega okraja Laško in Radeče ustanovljeno sresko poglavarstvo Laško, ki se je leta 1929 preimenovalo v sresko načelstvo Laško. Srez Laško je bil skupaj s srezom Brežice priključen ljubljanski oblasti. Z nastankom novega sreza je bilo treba rešiti tudi problem sedeža letega. Po mnenju občine Trbovlje, bi moral biti sedež nove upravne oblasti v Trbovljah, saj je že desetletna praksa pokazala potrebo po rednih uradnih dnevih okrajnega glavarstva Celje v Trbovljah.

Kratek oris občine po prvi svetovni vojni

Trbovlje, v preteklosti redko naseljena vas, so postale z odkritjem obširne premogovne žile leta 1804, središče industrije. Že pred prvo svetovno vojno so bile pomemben premogovnik, po letu 1918 pa so krile potrebe vseh slovenskih, delno hrvaških in srbskih industrijskih panog in tudi prevoznih sredstev. Premog pa se je izvažal tudi v Avstrijo in Italijo.

Po prvi svetovni vojni so k občini Trbovlje sodile katastrske občine Gabersko, Sv. Katarina, Knezdol, Sv. Lenart, Loke, Sv. Marko, Ojstro, Planinska vas, Plesko, Prapretno, Retje, Studence in Trbovlje. Leta 1934 je bil občini priključen iz občine Zagorje ob Savi še kraj Sv. Planina, istega leta so iz nje izločili k. o. Sv. Marko, vendar so le-to na željo prebivalcev 9. junija 1936 znova priključili k občini Trbovlje.

Po podatkih popisa prebivalstva je občina

Trbovlje leta 1921 imela 16073, leta 1931 pa 17179 prebivalcev. Od tega jih je imelo največ jugoslovansko državljanstvo in so bili rimsko-katoliške vere.

Leta 1921 je bilo v rudniku zaposlenih več kot 7000 delavcev, v Cementarni 250, Kemični tovarni 140 in v Steklarni 300. Industrija je v kraj privabila mnogo trgovcev in obrtnikov. Število le-teh je iz leta v leto naraščalo, tako da naj bi jih bilo leta 1927 že približno 600. Industrio je vodilo 30 akademsko izobraženih uradnikov in 300 poduradnikov.

Vzporedno z industrijo in obrtjo se je dvigovala tudi kulturna raven občanov, razvijati pa se je začelo tudi šolstvo. Leta 1927 je imela občina štirirazredno meščansko šolo, Deški in dekliški ljudski šoli Trbovlje in Trbovlje - Vode, dvorazredno osnovno šolo na Sv. Katarini, otroški vrtec, gospodinjsko šolo, dvorazredno trgovsko nadaljevalno šolo, dvorazredno rudarsko nadaljevalno šolo in dve obrtno nadaljevalni šoli, na katerih je poučevalo več kot 70 učiteljev.¹

Kulturna društva so skrbela za izobraževanje nižjega sloja prebivalstva. Poleg prosvetnih društev (Katoliško prosvetno društvo Trbovlje, Bralno društvo Trbovlje, Izobraževalno društvo "Svoboda", Delavska čitalnica, Ciril in Metodova družba, Jugoslovanska matica) so bila v letu 1929 na občini registrirana še dobrodelna (Prostovoljno gasilsko društvo Trbovlje, Prostovoljno gasilsko društvo Hrastnik, Prostovoljno rudarsko gasilsko društvo Trbovlje), pevsko (Tamburaško društvo "Kolo" Trbovlje, Pevsko društvo "Zvon" Trbovlje, Pevsko društvo "Svoboda" Trbovlje), telovadno - rodoljubna (Sokol Trbovlje, Sokol

Štetje prebivalstva	Državljanstvo		Veroizpoved				Materinski jezik			
	Kraljevine SHS	Tuje	Rimsko-katoliška	Pravoslavna	Evangeličanska	Židov	Slovenski	Srbo-hrvaški	Nemški	Drugi
Leta 1921	15657	179	16027	9	27	7	15606	99	274	94
Leta 1931	17066	113	17073	30	44	4	16903	121	115	40

¹ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Petičija občine z dne 25. 10. 1921 in 22. 5. 1922.

² ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Sumarni pregled o številu prebivalstva na podlagi ljudskega štetja z dne 15. 2. 1921 in 6. 5. 1931.

Hrastnik, Orel Trbovlje), športna (Športni klub "Amater", Športni klub "Doberna", Nogometno društvo, Planinsko društvo, Društvo kolesarjev), ženska (Katarina Zrinska, Ciril - Metodovo društvo, Kolo jugoslovanskih sestra), obrtna (Obrtniško društvo, Društvo kovinarjev, Društvo čevljarjev, Zadruga gostilničarjev) in trgovska (Gremij trgovcev, podružnica Trbovlje).³

Za denarni promet sta skrbeli dve posojilnici (Posojilnica Trbovlje in Kmečka delavska posojilnica in hranilnica v Trbovljah) ter dva poštna urada.

Dobro vzdrževani okrajni cesti sta povezovali železniško postajo - Trbovlje s Savinjsko dolino in Trbovlje s Hrastnikom ter Zidanim Mostom.⁴

Za prevoz oseb od kolodvora do Trbovelj je bilo dobro poskrbljeno. Že leta 1913 se je v Trbovljah ustanovila "Avtodružba" in si nabavila dva avtobusa za osebni in tovorni promet. "Avtovožnje" so se zelo udomačile, vendar je takoj po začetku prve svetovne vojne vojaška oblast oba avtobusa rekvirirala, in za to so bili občani Trbovelj zelo prikrajšani.

Po prvi svetovni vojni so v Trbovljah dobili tri avtobuse in ti so postali nujno potrebno prometno sredstvo. Zaradi ugodnih cen so avtobusni prevoz uporabljali vsi sloji (tudi delavci in kmetje) saj je bila cena prevoza samo pet dinarjev. Avtobusni promet je bil v Trbovljah silno živahen,⁵ saj so prevažali občane ves dan od 5. ure zjutraj do 22. ure zvečer, razen ob sobotah in nedeljah, na progi kolodvor Trbovlje - trg Trbovlje, oziroma do vasi Gabersko. Na dan so prepeljali od 80 do 100 potnikov.⁶

Leta 1933 so imeli koncesijo za lokalni avtobusni promet Ivan Kačnik iz Trbovelj, Jože Zemljan iz Lok in Ema Arzenšek iz Trbovelj. Prva dva sta prevoze opravljala sama, Ema Arzenšek pa je imela zaposlena dva šoferja. Po statističnih podatkih je leta 1935 namesto Eme Arzenšek avtobusne prevoze dobil Jože Dolanc, leta 1936 pa sta v Trbovljah bili samo še dve avtobusni podjetji, in sicer Jožeta Zemljana s sedežem v Lokah in Jožeta Dolanca s sedežem v Trbovljah. Ta je imel kot sprevodnika zaposlenega še svojega brata Rudolfa.⁷

Na občini je bilo zaposlenih sedemnajst uslužbencev, imela je svojega občinskega zdravnika in veterinarja. Za varnost občanov je skrbelo trideset orožnikov in sedem občinskih redarjev.

Občina je imela še dve moderni rudniški bolnišnici, pet zdravnikov, dve izolirnici, ubožno hišo ter 1132 večjih eno in dvonadstropnih hiš s primerno kanalizacijo, več javnih knjižnic in kopalnice.⁸

28. novembra 1926 je kralj Aleksander I. vas Trbovlje povišal v trg. Okoliš trga je obsegal Trbovlje, Loke, Retje, Knezdol, Planino, Sv. Marko in Sv. Katarino.⁹

Prizadevanja občine za sedež sreza v Trbovljah

Občina si je prizadevala za ustanovitev sreskega načelstva, okrajnega sodišča in davčnega urada v Trbovljah od leta 1921 do leta 1927. Svoje zahteve in želje je večkrat izrazila v peticijah, poslanih višji oblasti v Ljubljano.

Peticijo iz leta 1921 je podpisalo 50 različnih organizacij. V peticijah je občina navedla vzroke, zaradi katerih se je zavzemala za sedež sreske oblasti v Trbovljah.

Po njenem mnenju, bi moral biti sedež upravne oblasti v središču gospodarskega, socialnega in kulturnega življenja. Tako središče laškega sreza bi bile lahko samo Trbovlje.

Občina Trbovlje je štela polovico prebivalstva laškega sodnega okraja in več kot je štel celoten sodni okraj Radeče ter plačevala 80 odstotkov davka celotnega sreza. To število bi že skoraj lahko zadoščalo za ustanovitev njenega lastnega sreza, h kateremu bi lahko priključili še sosednje občine radeškega in laškega sodnega okraja, kot Dol, del Sv. Krištofa, del Radeč, del Sv. Jurija pod Kumom in del Loke.

Ugovor, da Trbovlje niso primerne za sedež oblasti zaradi svoje naravne lege (od železniške postaje so bile oddaljene štiri kilometre) je bil po mnenju občine ničev, " ...ker velja ta daljava ravno tako za trboveljsko prebivalstvo, ki bi posečalo sresko oblast izven svoje občine, kakor za vse druge srezane. Ali naj ravno trboveljski občanar hodi za vsak posel pri državnih uradih redno po tem 4 km dolgem potu, vsi drugi pa ga naj bode obvarovani? Enaka pravica za vse!"¹⁰

Pomembno vlogo za določitev sedeža sreske oblasti so imeli tudi socialni odnosi. Za nadzorovanje razmer bi bile velikokrat potrebne hitre odločitve in temeljito opazovanje razmer iz neporedne bližine, ne pa samo nezanesljiva poročila podrejenih organov. Številno delavstvo se je namreč organiziralo po svojih voditeljih v svojo lastno stanovsko organizacijo. Zato je skoraj vsako leto nastopalo v stavkah proti delodajalcem, in zahtevalo svoje pravice. Zelo hitro so se v občini začele širiti ideje jugoslovanskega

³ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Statistični podatki o številu prebivalcev, državnih uradih, ustanovah in društvih z dne 14. 12. 1929.

⁴ Glej opombo 2.

⁵ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 53, Prošnja občine za omilitev dajatev avtobusnim podjetjem z dne 3. 2. 1932.

⁶ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 53, Zapisnik imetnikov avtovoženj v Trbovljah z dne 9. 9. 1932.

⁷ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 53, Statistični podatki o lokalnem avtobusnem prevozu 1934-1940.

⁸ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Poročilo županstva Trbovlje z dne 20. 4. 1926.

⁹ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Dekret o povišanju Trbovelj v trg, z dne 28. 11. 1926.

¹⁰ Glej opombo 2.

komunizma, sprejemalo jih je vedno večje število ljudi, med njimi tudi mladina. Zato bi bila v občini potrebna večja državna avtoriteta, ki bi varovala državni red, zakon in osebno lastnino.

Tudi izjave sosednjih občin Zagorje, Dol in delno občine Sv. Krištof do Zidanega Mosta so težile k združitvi v manjšem političnem okraju, najprimernejšim s sedežem v Trbovljah. Še posebej zato, ker je novi predlog upravne razdelitve predvideval, da bo vse kraje do Zidanega Mosta pritegnil območju Ljubljanske samoupravne oblasti.¹¹

Občinski odbor v Laškem je na seji 9. maja 1922 ostal pri svojem prvotnem stališču, da ostane sedež vseh upravnih in sodnih uradov v Laškem, ker je bilo to v interesu rednega poslovanja teh oblasti in ker je to tudi najbolj ustrezalo krajevnim potrebam novega sreza. Spoštoval pa je upravičene želje trboveljskega prebivalstva glede sedeža sreske oblasti ter sprejel kompromis, dogovorjen med odločilnimi dejavniki raznih organizacij obeh občin. Tako naj bi bil sedež sreske oblasti v Trbovljah, vsi drugi državni uradi pa bi ostali v Laškem.¹²

Prav zaradi zadnjega predloga občine Laško so na gerentski seji občine Trbovlje 18. avgusta 1922 soglasno sklenili najeti 3,750.000 din posojila za izgradnjo uradnih prostorov za sresko poglavarstvo in uradniška stanovanja. V smislu 75. člena občinskega reda so bili k razpravi vabljeni vsi davkoplačevalci in nihče ni nasprotoval temu sklepu.¹³

Vprašanje sedeža sreske oblasti je občina znova postavila v začetku leta 1924. 14. januarja 1924 se je z dopisom spet obrnila na velikega župana ljubljanske oblasti in ga prosila, naj se osebno zavzame pri centralni vladi v Beogradu ter pošlje predlog za prestavitev sedeža sreza v Trbovlje. Na željo vseh občanov naj bi se v Beograd odpravila tudi delegacija, ki bi pri ministru za notranje zadeve osebno podprla željo po sedežu sreske oblasti v Trbovljah.

V dopisu je bilo na koncu poudarjeno, da bi lahko sresko poglavarstvo začelo poslovati takoj, naprej sicer v začasnih prostorih trboveljske šole, do jeseni leta 1924 pa bi bila že dokončana načrtovana nova stavba.¹⁴

30. januarja 1924 je na občino prispel dopis poslanskega kluba Demokratske stranke iz Beograda. V pismu je sporočil, da je klub prejel podpisano zahtevo o premestitvi sreza v Trbovlje. Klub se je strinjal z zahtevo in obljubil, da se bo po svojih najboljših močeh zavzel za ures-

ničitev te želje.¹⁵

Toda veliki župan ljubljanske oblasti je v odgovoru z dne 3. aprila 1924, št. 541/pr., poudaril, da je sedež sreske oblasti že določen v Laškem, in da se bo lahko na podlagi odloka ministrstva za notranje zadeve, vprašanje ustanovitve sreza znova reševalo, ko bodo začele delovati oblastne skupščine.

Kot poslanec je to možnost izrabil župan občine na seji oblastne skupščine z dne 29. aprila 1927. Na seji je predlagal ustanovitev sreskega poglavarstva v Trbovljah, če pa to ne bi bilo izvedljivo, pa naj bi se v Trbovljah ustanovila vsaj sreska ekspozitura.¹⁶

V večjih srezih je namreč lahko minister za notranje zadeve, na predlog oblastnega velikega župana za posamezne kraje, ki so bili daleč od sreskega sedeža, ustanovil sreske izpostave. Sreski izpostavi je načeljeval uradnik s predpisanimi pravnimi izpiti. Določil ga je minister za notranje zadeve, na predlog oblastnega velikega župana. Preostalo osebje je določil oblastni veliki župan. Starešina sreske izpostave je opravljal samostojno vse posle pod neposrednim nadzorstvom oblastnega velikega župana v obsegu krajevne pristojnosti, ki so sodile v pristojnost sreskega upravnega oblastva, razen poslov, ki so po svoji naravi zahtevali enotno opravljanje v vsem srezu.¹⁷

Oblastna skupščina je soglasno sklenila, da se za občino Trbovlje ustanovi politična ekspozitura, podrejena sreskemu poglavarstvu v Laškem.

Zato je 27. julija 1927 veliki župan ljubljanske oblasti naročil županstvu, naj se o ustanovitvi sreske ekspoziture razpravlja na plenarni seji občinskega zastopa. Sočasno je morala biti dana še izjava, da prevzema občina Trbovlje nase vse stroške za nastavitev sreske ekspoziture, za njeno opremo s potrebnim pisarniškim inventarjem, za napeljavo telefona in električne razsvetljave, priskrbiti pa mora tudi stanovanja potrebna za uradništvo.¹⁸

Občinski zastop trga Trbovlje je na plenarni seji 12. avgusta 1927 soglasno sprejel vse zahteve velikega župana ljubljanske oblasti, od župana občine pa zahteval, da mora, osebno z dvema zastopnikoma ljudske in demokratske stranke, izročiti sklep velikemu županu ljubljanske oblasti. Hkrati se mora poslati prepis sklepa še sreskemu poglavarstvu v Laško.

Tudi vprašani davkoplačevalci niso ugovarjali sklepu občinskega zastopa.¹⁹

¹¹ Glej opombo 6.

¹² ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Zapisnik seje občinskega odbora Laško z dne 9. 5. 1922.

¹³ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Zapisnik seje v Trbovljah z dne 18. 8. 1922.

¹⁴ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Dopis župana velikemu županu ljubljanske oblasti z dne 14. 1. 1924.

¹⁵ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Dopis poslanskega kluba Demokratske stranke z dne 30. 1. 1924.

¹⁶ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Dopis velikemu županu ljubljanske oblasti z dne 3. 8. 1927.

¹⁷ Ur. list pokrajinske uprave za Slovenijo, z dne 15. maja 1922, št. 49, 20. člen Zakona o obč. upravi, stran 314.

¹⁸ Glej opombo 16.

¹⁹ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Razglas županstva trga Trbovlje z dne 13. 8. 1927.

Za potrebe sreske ekspoziture je občina Trbovlje namenila prenovljeno hišo na Piškovcu.²⁰

Kljub vsem prizadevanjem občini Trbovlje ni uspelo dobiti sedeža sreskega načelstva, ampak ga je z zakonom o občni upravi dobil trg Laško.

Po zakonu o občni upravi, Ur. list, št. 76, z dne 3. julija 1929, so morale občine po svoji gospodarski in davčni moči prispevati denarna sredstva za vzdrževalne stroške sreskih načelstev. Tako so na primer stroški sreskega načelstva Laško za leto 1929 znašali 59.361 din, za naslednja leta pa so predvidevali po 18.000 din.

Iz tabele je razvidno, da je občina Trbovlje v resnici prispevala največ denarnih sredstev za vzdrževanje sreskega načelstva v Laškem, saj je leta 1934 ta vsota znašala približno 51 odstotkov vseh stroškov sreza.

Razdelitev stroškov po občinah za vzdrževanje sreskega načelstva Laško²¹

Leto 1929		Naslednja leta
Občina	Znesek	Znesek
Laško	1147 din	348 din
Marija Gradec	211 din	64 din
Sv. Krištof	2823 din	856 din
Sv. Lenart	52 din	16 din
Jurklošter	158 din	48 din
Loka	452 din	137 din
Dol	3667 din	1112 din
Trbovlje	50851 din	15419 din
SKUPAJ	59361 din	18000 din
Leto 1934		Naslednja leta
Občina	Znesek	Znesek
Laško	13950 din	9750 din
Marija Gradec	1182 din	826 din
Sv. Krištof	1400 din	978 din
Sv. Lenart	636 din	445 din
Jurklošter	763 din	533 din
Zidani Most	1478 din	1033 din
Hrastnik - Dol	3287 din	2298 din
Trbovlje	23804 din	16637 din
SKUPAJ	46500 din	32500 din

V prizadevanju, da bi se prihranila pot stran- kam s Hrastnika, Sv. Lenarta, Studencev, Pleska, Prapretna in Ojstra v Laško oziroma v Trbovlje ter zaradi nenehnega naraščanja upravnih poslov

sreskega poglavarstva Laško je občinski odbor občine Trbovlje 2. decembra 1927 zaprosil velikega župana ljubljanske oblasti za mesečno izvedbo uradnega dne sreskega poglavarstva še v Hrastniku. Seveda je ta dan moral biti zunaj obstoječih političnih uradnih dni v Trbovljah, ki so bili vsako prvo oziroma drugo sredo v mesecu od 9. ure dalje. Občina je v ta namen pripravila primerno pisarno v občinski hiši v Hrastniku. Cena uradnega dne je znašala na mesec 400 din. Del cene, po 100 din na mesec je bila od 1. julija 1929 pripravljena sofinancirati tudi občina Dol.²²

SUMMARY

THE TRBOVLJE MUNICIPALITY AND ITS EFFORTS TO ESTABLISH ITS OWN DISTRICT CHIEFTAINCY IN TRBOVLJE

After the reorganisation of the District Board of Celje, the so-called District Chieftaincy of Laško was established on 22nd April 1922 with jurisdiction over the judiciaries of Laško and Radeče. The District Chieftaincy was renamed the District Head Office of Laško in 1929 and operated under the authority of the Ljubljana District Board. The establishment of the new district raised the question of the location of its new headquarters. The Trbovlje Municipality was of the opinion that the headquarters of the new administrative authorities should be located in the district's centre of economic, social and cultural life. Such a centre of the Laško district could only have been Trbovlje, since the Trbovlje Municipality contained half of the Laško district population and encompassed more than the whole judicial district of Radeče, as well as providing 80 per cent of the district's tax revenues. These demands were expressed by the Municipality from 1921 to 1927 in numerous petitions addressed to the higher authorities in Ljubljana. The Municipality's efforts, however, were not successful, as, at a session held on 29th April 1927, the Ljubljana District Assembly decided to establish a political branch office for the Trbovlje Municipality, which would be under the jurisdiction of the District Chieftaincy of Laško. Since the Municipality wished to spare its clients from Hrastnik and its surroundings the long road to Laško or Trbovlje, and since the administrative business operations of the District Chieftaincy of Laško were on the constant increase, the Municipality wanted to organise a working day in Hrastnik once a month – in addition to the existing working day of the District Chieftaincy in Trbovlje.

²⁰ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Dopis oblastnemu odboru v Ljubljani z dne 21. 2. 1929.

²¹ ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Nameštitev sreskih načelstev, določitev obsega obveznosti, 1929, 1934.

²² ZAC, Občina Trbovlje, A. Š. 44, Dopisi za uvedbo uradnega dne sreskega poglavarstva Laško v Hrastniku in Trbovljah, 1927, 1929, 1935.